

Vad är en orgel?

Några texttillägg till en del bilder.

- Bilderna 1, 6 och 7 är orglar i Pargas.
- Bild 2 visar Anderssén-harmoniet i Pensala bönehus, en av de största modellerna som Bröder Anderssén i Bennäs byggde på sin tid.
- Bild 9 och färgkoderna: blått = pipverket, gult = luftverket, grönt = luftlådorna som pipverket är monterat på, rött = regerverket (orgelns mekaniska delar, som överför rörelsen från tangenter och registerandrag till pipverket)
- Bild 10: min erfarenhet av se hur orgelrestaureringar går till kommer från att jag som kantor i Nagu var med när orgeln i Nagu restaurerades 1976 av Bröderna Moberg från Sandviken, Sverige, den tidens experter på historisk-vetenskapliga orgelrestaureringar. Manualen jag spelar på innehåller de 12 stämmorna i Schwans orgel (Olof Schwan var på sin tid en berömd orgelbyggare i Stockholm), den övre manualen och pedalen som är under mina fötter i mörkret har 2 stämmor var, och tillbyggnaden gjordes 1878 av J.A. Zachariassen från Nystad. När det blev en tillbyggnad av orgeln måste spelbordet nyttillverkas, så det är gjort av Zachariassen.
- Bild 14 var den bild vi inte fick fram i presentationen. Den visar de många lederna från en tangent fram till spelventilen i luftlådan och de något färre lederna från ett registerandrag till slejfen i luftlådan. Slejfen = bräda med hål i; när registerandraget dras ut kommer hålen under piporna, som får luft när en ventil öppnas då en tangent trycks ner.
- Bilderna 15–17 visar de olika former som piporna kan ha. Formerna och pipornas konstruktion påverkar hurdan pipornas klang blir. Den nedre bilden i nr 16 visar hur labiernas form kan se ut. I Jeppo-orgeln är de väldigt ofta bara dittryckta med fingerkraft. Metallpiporna är gjorda av s.k. orgelmetall, en legering av tenn och bly, som gör dem möjliga att forma. Fasadpipor har mer av tenn än bly i sig, inne i orgelhuset är det mera bly än tenn i piporna.
- Bild 18: utöver hela stämman Trumpet 8 saknas några mindre pipor som behöver rekonstrueras.
- Bild 19, tillägg till punkt 2 ur ett artikelmanus som jag författat och nu har på översyn hos artikelbeställarna:
Beijerorgeln byggdes på initiativ av kyrkoherde Laurentius Johannis Preutz. Svante Österbacka har i sin forskning hittat ett brev, där Preutz ger uppgifter om att en gammal orgel har funnits i Pedersöre kyrka långt före hans tillträde som kyrkoherde 1663. I brevet skrev han att det fanns ett gammalt förfallet orgelverk där många pipor var bortstulna, men en del fanns kvar, och därför tänkte han reparera orgeln "med första".¹ Orgeln skulle enligt brevet ha varit obrukbar i hundra års tid. Den kan ha tagits i bruk före 1560-talet. Enligt

¹ Preutz brev till Magnus Gabriel 17 oktober 1663, Serie C:III, E1613. Sveriges Riksarkiv. Citerat i Österbacka, Svante, *Laurentius Johannis Preutz. Kyrkoherde och prost i Pedersöre 1663–1692. Pro gradu-avhandling i kyrkohistoria. Åbo Akademi, Åbo 1998*, s. 43: "Itt gammalt orgawerk thet icke på 100 åhr ähr brukat står i Kirckian och ähr förfallit, och piporne mäst af skalckar bortstulne, som iag täncker at repriera med första."

Österbacka finns det inte skäl att betvivla brevetts uppgifter. I så fall kan bröderna Beijer ha tagit gamla pipor som fanns kvar till vara och använt dem i sin orgel. Det är en hisnande tanke att det kan finnas pipor som är från mitten av 1500-talet i orgeln i Jeppo!

- Bild 20 visar med en skiss hur orgeln ursprungligen kan ha sett ut. En kännare ser genast att orgeln i sin nuvarande form har för grova fasadpipor i förhållande till deras längd – de är alltså avsågade med hälften till 4-fotslängd. De ljudande fasadpiporna i turellerna (rundlarna) bör alltså ha varit dubbelt längre (8 fot). De små piporna är stumma blindpipor. De klammerbetecknade delarna i rekonstruktionsritningen visar vilka delar som är bortsågade. Att skåpdörrarna har ändrats syns också tydligt i Jeppo-orgeln.
- Bild 21: Föreningen Historiska orglar i Finland rf gundades den 24 januari 2024. I dess stadgar står följande:

Syftet med föreningen är att restaurera och rekonstruera samt främja intresset för Finlands historiska orglar från 1600- och 1700-talen samt stöda intresset för dessa instrument.

Föreningen fullföljer sitt syfte genom att

- ta initiativ som främjar istandsättandet av orglar som ännu består av mera än enbart en bevarad fasad
- kartlägga och undersöka dessa orglars disposition och stilideal
- medverka till att orglarna restaureras och rekonstrueras med respekt för respektive orgelbyggare och tidsperiod
- följa restaureringsexperternas råd och alternativ på ett kostnadseffektivt sätt
- bedriva informations- och publikationsverksamhet
- arrangera orgelevenemang och andra stödjande evenemang.

För att stöda verksamheten kan föreningen

- arrangera konserter och andra musikevenemang
- ta emot och ansöka om understöd och donationer
- ta emot testamenten
- äga för verksamheten nödvändig fast och lös egendom
- ordna penninginsamlingar och lotterier efter att ha erhållit behövligt tillstånd.

Föreningen ger inte medlemmar eller intressenter ekonomisk vinst eller ekonomisk utdelning i någon form.

Om föreningen av någon anledning måste upplösas säger stadgarna att föreningens tillgångar ska användas för att främja föreningens syfte på ett sådant sätt som bestäms av det möte som fattar beslutet om upplösning.

Var och en som önskar kan bli medlem i föreningen. Kontakta i så fall Birgitta Sarelin, birgitta.sarelin@parnet.fi